

VAN MORGENLAND NAAR AVONDLAND FATENA AL-GHORRA

PODIUM

De Palestijnse dichteres Fatena Al-Ghorra groeide op met haar negen broers in Gaza Stad. Haar ouders kwamen daar terecht nadat zij in 1948 uit het dorp Kofakha werden verjaagd. Fatena werd uitgehuwelijkt op haar zeventiende. Hoewel haar echtgenoot dit niet kon appreciëren, besloot zij aan de Islamitische Universiteit van Gaza Arabische taal- en letterkunde te gaan studeren. Na negen jaar huwelijk lukte het haar te scheiden. Ze maakte carrière als nieuwsanker, correspondentente voor het nieuwsagentschap Wafa, en als dichteres. Fatena werd een publiek persoon die haar meningen niet onder stoelen of banken steekt. Toen Hamas in Gaza de macht overnam, werd de situatie voor haar onveilig en moest ze vluchten. Ze vroeg in België het statuut van politiek vluchteling aan en woont nu sinds zes jaar in Antwerpen. Dankzij de steun van Vluchtelingenwerk Vlaanderen,

Zebrart en PEN Vlaanderen pakte Fatena de draad hier op. In 2014 verscheen bij Uitgeverij P *Gods bedrog. Diverse scenario's*, vertaald door dichteres Nisrine Mbarki, in 'een mooi, ritmisch en vloeiend Nederlands dat in zijn eenvoud een archaïsche en monumentale kracht bezit' (*De Reactor*). Afgelopen juni ontving Simone Sibilio, de Italiaanse vertaler van de dichtbundel, de Premio de Poesía Fiumicino voor zijn vertaling van het Arabisch naar het Italiaans. Met een herlezing van haar werk en een interview met de dichteres wil ik graag dieper op haar poëzie ingaan.

Fatena Al-Ghorra schrijft hartstochtelijke poëzie, waarin met alle kracht die het vrouwelijk ik-personage in zich heeft, het gemis van de grote geliefde wordt beweend, waarin hij wordt teruggeroepen met gebruikmaking van de stem en heel het lichaam, door aanroeping van de elementen, zon en maan, de meisjes van het dorp en vele andere boodschappers. Onmiddellijk

doet dit denken aan wat Plato schreef in *Het Symposium*: 'Liefde wordt geboren in elk mens; zij roept de helften van onze oorspronkelijke natuur bijeen, zij probeert één van twee te maken en de wond van de menselijke natuur te helen.' Als dit boek érgens van getuigt, dan is het daarvan: dat het ik niet compleet is zijn (haar) eentje. In ons interview zegt Fatena het ook persoonlijk, en letterlijk: 'Ik voel mij voortdurend eenzaam.' Maar het samenzijn zorgt tegelijk voor frictie: de vrouwelijke verteller noemt haar geliefde 'mijn eeuwige klap' (blz. 101) en schrijft 'je scheldt me weer uit' (blz. 95). Hij accepteert niet wie zij is:

Mijn ogen
die tonen wat jij niet wilt
onthullen mijn gespletenheid tussen de zittende mensen
mijn ogen slapen op de tafel tussen ons
met een kindertijd die jou voortdurend hindert. (blz. 110)

Toch is haar verlangen onstilbaar. Het impliciete geweld van het één én twee moeten zijn, weerhoudt haar niet, zich in de vuurzee van haar hunkering te storten en de consequenties daarvan telkens weer te doorleven. De destructieve krachten worden in krachtige termen voelbaar gemaakt:

Mijn voeten vastgenageld
loop ik achter jouw voetstappen aan
ik overnacht bij de roofdieren
ik jank tot de maan verschijnt
je houdt mijn hart in de greep en leidt mij als een volgzaam hond
ik waai mee met je wind
als je honger aan me knaagt kniel ik
sta enkel op om je te gehoorzamen
blind keert mijn blik terug
(blz. 74)

Maar de vrouwelijke ik is niet altijd onderdanig, wordt niet altijd door de mannelijke geliefde geleid. In onderstaand gedicht lijkt de ik-persoon zich nota bene de stem van Jezus toe te eiegenen: 'Ik ben de weg, de waarheid en het leven. Niemand kan bij de Vader komen dan door mij.' (Johannes 14:6):

Ik weet waar je naartoe gaat
en ik wacht tot je terugkomt
je trapt op het gekreun van mijn botten
heb ik je niet gezegd dat ik de weg ben
(blz. 69)

En in dit gedicht draagt zij, hoewel op blote voeten, teken van nederigheid, wel een koninklijk kleed:

En ik, vader, zoek je in zonnebloemen
en in de klapprozen die je met mijn bloed kleurde
ik hol blootsvoets door de stegen
in mijn koninklijk kleed door rotsen afgerukt
en doornen, o hart van mijn hart, vreten mijn vlees
terwijl ik je niet zie
(blz. xx)

Wanneer ik Fatena vraag naar de vele beelden van 'wegen' of 'reizen' in haar boek (in de bovenstaande teksten: hollen door de stegen, ergens naartoe gaan, terugkomen, achter iemand aanlopen...) dan antwoordt zij: 'In *Gods bedrog* beschrijf ik vooral de reis doorheen jezelf. Ik geloof dat een mens meerdere kamers in zichzelf heeft en door die kamers dwaalt. In elk van die kamers bevindt zich een ziel. Een mens heeft dan ook meerdere zielen in zichzelf. Gedurende je leven maak je een ontdekkingsreis door jezelf. Soms

merk je bijvoorbeeld dat je goed bent in dingen die je nooit eerder gedaan hebt, of dat je dingen begrijpt die je niet eerder bent tegengekomen. Wellicht draagt een van je zielen die oude ervaring in zich mee. De bron van elk van die zielen bevindt zich in jou en in jouw geschiedenis. Voorheen had ik er moeite mee, die zielen te vangen. En niet altijd heb ik het lef om die kamer-tjes open te doen. Er is ook niemand om je te gidsen...'

Maar dan vraag ik haar: 'Is dat zo? Is er echt niemand? In je boek spreek je vaak een vaderfiguur aan, duidelijk een leidend personage...'

Vader
jij die het begin bewoont
je vond mij duizend jaar geleden aan de rand van een boek
je raapte mij op
je haalde het stof weg dat mijn gelaat veranderde
je droeg mijn lichaam
voorzichtig en geduldig bracht je het terug naar de vorm die
jij wilt
(blz. 58)

‘In mijn kindertijd was er wel een gids,’ zegt Fatena, ‘in mijn geheugen is daar een vaderachtige aanwezigheid, een schaduw, geen compleet beeld. Maar mijn moeder was mijn onderwijzeres. Hoewel zij nooit naar school is gegaan en vooral de ‘vrouwelijke’ wereld binnenshuis kent, in tegenstelling tot de ‘mannelijke’ buitenwereld, leerde zij mij de lessen van het leven. Ik kan ook nu soms maanden zoeken naar de verwoording van een probleem. Het probleem kan zich als zeer ingewikkeld aan mij voordoen. Maar dan spreek ik haar, en dan komt zij met één eenvoudige zin die exact de essentie verwoordt. Waar zij die wijsheid vandaan haalt? Vrouwen bezitten volgens mij een natuurlijke intuïtie en putten daarmee uit een bron van kennis die op school niet wordt aangevoerd.’

Dan vraag ik Fatena naar het vele geweld dat het vrouwelijke personage in deze bundel moet meemaken: ‘Wordt deze vrouw sterk dóór het geweld, of blijft zij sterk ondanks het geweld?’ Fatena antwoordt: ‘Beide. Vrouwen dragen een hele geschiedenis van geweld met zich mee. Zij hebben eeuwen van uitbuiting, slavernij en vernering doorgemaakt. Vrouwen erven die ervaringen van hun moeders. Dit residu van ervaring, kennis en kracht gaat terug tot in de oudste lagen van de geschiedenis en zit geëst in onze hersenen vandaag. En als ik om mij heen kijk, zie ik dat ook, overal. Alle vrouwen die ik ken zijn sterke persoonlijkheden met een formidabele interne kracht.’

Ik ben je moeder
 ik neem je in mijn buik
 verberg je in mij
 ik sluit de vensters die pijn binnen laten
 ik vang de zweepslagen op mijn rug zodat ze jou niet raken
 (blz. xx)

Fatena vervolgt: ‘Maar het systeem neemt deze kracht van ons af’. Fatena doelt op de moderniteit en de verstedelijking die daar deel van is. ‘Die hoge gebouwen... ze zijn recht, vierkant en hoekig, ze belemmeren het zicht. Maar ga eens kijken in de woestijn! Trek eens

naar die maagdelijke oerplekken in Zuid-Algerije, in Zuid-Marokko. Daar zul je gemeenschappen vinden waar de vrouwen de leiders zijn. De vrouwelijke creatieve kracht heeft een horizon nodig.’ Een indrukwekkend gedicht in deze context vind ik dit:

Zelfs de doden in hun graven
 zal ik opdelven met mijn tanden
 en de liefde van hun verrotte huid afrukken
 ik zal ze in hun gezichten schreeuwen allemaal
 sta op dwazen
 ik ben wakker
 (blz. 57)

We komen kort te spreken over de derde feministische golf die zich volgens sommigen manifesteert op dit moment, en ik vraag Fatena wat vrouwen zouden moeten veranderen willen zij hun positie in de wereld verbeteren. Fatena: 'Het enige dat vrouwen moeten doen is geloven in hun kracht. Als je een kind op de wereld hebt gezet, weet je hoe sterk je bent. Je kunt iets wat mannen niet kunnen. Soefi-geleerde Ibn Arabi (1165-1240) weerspreekt eveneens het stereotype beeld van de vrouw als zwak wanneer hij schrijft: "Er bestaat geen krachtiger wezen in het universum dan de vrouw". En in Jemen, waar

een van de oudste samenlevingen ter wereld werd gesticht, stond een vrouw aan het roer, Bilkis genaamd. Hier is zij bekend als de Queen of Sheba oftewel de Koningin van Seba.'

Ik antwoord Fatena dat men zegt dat Bilkis, de Koningin van Seba, waarschijnlijk dolverliefd was op koning Salomo van Israël. Net zo verliefd als de ik-persoon in *Gods bedrog*...? En als we liefde en macht proberen samen te denken, maakt haar liefde voor Salomo Bilkis dan zwakker of juist sterker? Als ik nog eens blader door de bundel, valt mij op dat de liefde de vrouw soms zo machtig maakt als een tovenares:

Ik zal mijn borsten tevoorschijn halen, erop slaan en janken
 en smeken
 verstrooi zijn lot en verdrijf zijn rust
 verander zijn bed in brandnetels en cactus
 laat zijn huid bloed en water lekken zodat geen oog hem meer wil zien
 [...]
 laat mij daar zijn waar hij ook kijkt,
 jij die het ijs laat branden,
 dit is mijn gebed, verhoor het
 (blz. 78)

De imperatieven (verstrooi, verdrijf, verander) lijken als spreuken te werken. Is deze tekst echt een gebed, of veeleer een bezwering? En zijn die twee vormen wel van elkaar te scheiden? Het blijven vragen.

Het vrouwbeeld dat oprijst uit *Gods bedrog* is overwegend een krachtig beeld. En ook Fatena's dramatische voordrachten beantwoorden aan dat beeld. Zelfrelativering of bescheidenheid passen niet in haar verhaal, en als je met Fatena in een ruimte bent, zal

haar verschijning je niet ontgaan. Des te opvallender worden dan de passages in het werk waarin de vrouw zachter wordt. In het gedicht (blz. 58) dat ik boven reeds citeerde, stond bijvoorbeeld te lezen: 'je droeg mijn lichaam / voorzichtig en geduldig bracht je het terug naar de vorm die jij wilt.' Volgens Fatena bepaalt de man nog altijd de normen (de vorm) waaraan de vrouw moet voldoen. De man heeft daarmee macht over de vrouw. 'Maar,' zegt Fatena, 'zij bestrijdt hem daarmee. Hij geeft

haar regels, en accepteert haar niet tenzij zij aan zijn normen voldoet. Zij past zich aan, maar soms leidt zij hem om de tuin en ontsnapt zij aan zijn wetten. Dit is de voortdurende strijd tussen de seksen.’

Als een harmonieuze man-vrouw-verhouding niet bestaat, is een beschaving zonder geweld volgens Fatena dan ook niet mogelijk? ‘Inderdaad. Geweld zit ingebakken in de mens. Wat deed de mens in de oertijd? Jagen! En lees de Bijbel: je vindt als een van de eerste verhalen het verhaal van Kaïn en Abel, ofwel *Habil wa Qabil*, bepaald geen verhaaltje voor het slapengaan... Het ideaal van een vreedevolle samenleving, zoals Europa dat geprojecteerd heeft de laatste zestig jaar, is een fantasma. Weliswaar was er binnen een klein gebied geen oorlog, maar buiten haar grenzen is in de naam van Europese ideeën en doelen wél geweld gebruikt. Ik vrees dat het Europese geweld dat in het Midden-Oosten is gebruikt, beantwoord zal worden. In het Midden-Oosten zeggen velen: “Als jij zozegd een ‘democratie’ bent maar ondertussen een dictator ondersteunt, dan zul je dit op een dag moeten terugbetalen. *What goes around, comes around.*”

Ten slotte vraag ik Fatena naar haar mythisch taalgebruik. Fatena: ‘Ik hou van oude teksten. Ik heb vier jaar in de Koran en de Bijbel gestudeerd. Daarin is een rijke taal te vinden. De poëzie in veel oude teksten – het ritme, de muziek – is ongelofelijk. In onze taal van vandaag is dit bijna verloren geraakt. We hebben in de moderne maatschappij onze eigen verbeeldingskracht in-

gedamd en beknot, onze geest gevangen gezet. Voor een gezonde toekomst is er nood aan open plaatsen waar we de horizon kunnen zien. Dan zal er veel binnenin ons veranderen. En dan zal de taal ook veranderen. We moeten oppassen dat onze civilisatie niet onze eigen ontwikkeling in de weg gaat staan. We moeten kiezen voor de verbeeldingskracht.’

Om Fatena Al-Ghorra’s dichterlijk wereldbeeld te omschrijven, moeten we vooral teruggaan naar een biologische en religieuze voedingsbodem en beginnen bij de termen ‘conflict’ ‘bloed’ en ‘hart’. Het conflict, de strijd, is op alle niveaus – binnen het ik (tussen de verschillende zielen), tussen geliefden, tussen culturen – een natuurlijk gegeven, een continu aanwezige dynamische oerkracht. Het bloed staat voor pijn en verwonding, maar ook voor verbinding en verlangen, misschien wel naar iets dat boven het menselijke uitstijgt. Maar het o zo menselijke hart is uiteindelijk het centrum van Fatena Al-Ghorra’s universum.